

Vzdělávacelské LISTY

03 | ZÁŘÍ 2017

SOKOLSKÝ KROJ V PROMĚNÁCH DOBY

3–5

POČÁTKY KROJE**Počátky sokolského kroje**

7

KROJ LIBERECKÉHO SOKOLA**Historický kroj libereckého Sokola**

8–9

ŽENSKÝ KROJ**Jak to bylo s ženským krojem**

10–11

KROJ PO ROCE 1989**Kroje, terminologie a současnost****Vážení čtenáři,**

Vzdělávací odbor ČOS věnoval několik posledních vydání Vzdělávacích listů připomenutí významných historických událostí, které vedly v roce 1918 ke vzniku samostatné Československé republiky, a událostí spojených s bojem za zachování její samostatnosti a demokracie. Z obsahu publikovaných příspěvků naprosto zřejmě vyplývá úzká souvislost historického vývoje našeho národa s historií sokolské organizace. I předkládané nové číslo Vzdělávacích listů je svým obsahem zaměřeno na sokolskou historii, tentokrát však na problematiku, která je i v současné době velmi aktuální. Pojednává totiž o sokolském kroji, neodmyslitelné součásti sokolské kultury.

Vzhledem k současnému, do určité míry již přežitému kroji, který po znovuoobnovení činnosti Sokola plnil úlohu sokolského společenského oblečení, před námi stojí naléhavá otázka, kam se v této oblasti posunout dále. Je nutné si ujasnit, zda v dnešní době není vhodnější než o novém kroji hovořit spíše o navržením jednotného reprezentačního sokolského oblečení, víceúčelového a dostupného pro celou sokolskou veřejnost.

Zároveň je stále využíván historický sokolský kroj, nošený bratry a sestrami při významných událostech a pietních aktech. Také v rámci výcviku sokolů u Hradní stráže, který probíhá pod záštitou vzdělávacího odboru, je kroj žádoucí. Vzdělávacímu odboru se rovněž podařilo zajistit kvalitní výrobu tradičních historických sokolských krojů. Jsem přesvědčen, že tyto kroje nezavádějí náš spolek do hluboké minulosti, jak občas zaznívá, ale naopak slavné doby sokolské historie připomínají, a to včetně autora jejich návrhů, Josefa Máneše. Historické kroje však nejsou dostupné pro všechny členy spolku a zůstává k dořešení otázka, zda je vůbec možné skloubit tradici nošení těchto krojů a nošení jednotného společenského oděvu při významných příležitostech.

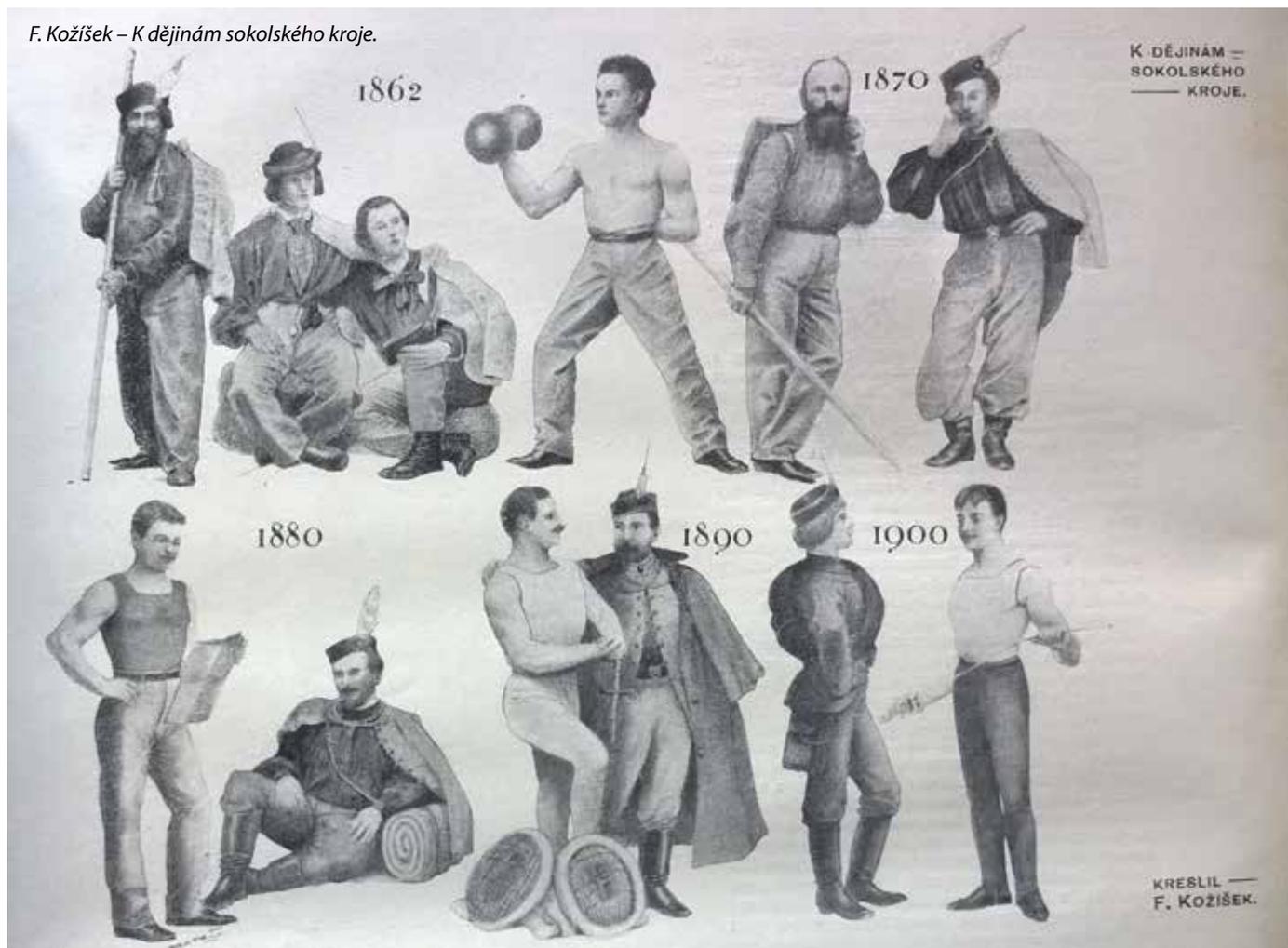
Vzdělavatelé si plně uvědomují nutnost urychleného pořízení nového reprezentačního sokolského oblečení. Z toho důvodu se otázce krojů věnuje i nové číslo Vzdělávacích listů, do kterých autorský kolektiv zařadil jednak několik příspěvků věnujících se historickým aspektům vzniku sokolských krojů, ale také méně známým zajímavostem z této problematiky (například sokolské kroje na Liberecku). Tyto příspěvky se stanou rovněž odbornými podklady k výzvě vzdělávacího odboru o pomoci a spolupráci při vzniku nového sokolského společenského oblečení. Žádost o spolupráci bude adresována významným oděvním vysokým i středním školám a odborníkům z dané oblasti.

Věřím, že toto vydání přinese čtenářům zajímavé informace z historie sokolských krojů, které vždy dotvářely hrdost k příslušnosti k našemu spolku, a také že přispějí k řešení současného problému – k jejich modernizaci.

Zdeněk Mička, vzdělavatel ČOS

Časopis SOKOL – Vzdělávací listy – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská
Adresa redakce: ČOS, tiskové oddělení, Újezd 450/40, 118 01 Praha 1, tel. 257 007 332, e-mail: zkubin@sokol.eu
Redakce: Zdeněk Kubín, Kateřina Pohlová | Tisk: Tiskárna Macík Sedlčany | Informace o časopisu podává a objednávky vyřizuje redakce. Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Za věcný obsah článků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky upravovat, krátit nebo komentovat | MK ČR E 17339, ISSN 0489-6718

F. Kožíšek – K dějinám sokolského kroje.

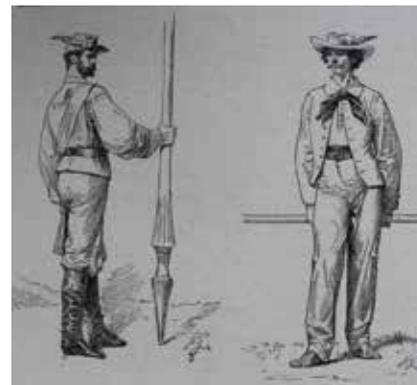

Počátky sokolského kroje

Sokolský kroj se bezpochyby řadí mezi důležité symboly Sokola. Členové nově založeného spolku si byli od počátku dobře vědomi potřeby důstojné reprezentace při veřejném vystupování. Myšlenky na pořízení stejnokroje, který by tuto funkci plnil, se objevily již v prvním měsíci fungování Sokola Pražského.

Dne 8. března 1862 byl vydán jednací řád spolku, v jehož článku č. 25 se psalo: „Kdo se k výletu dostaví, musí odznakem jednoty a co do kroje aspoň kazajkou, na níž se spolek usnesl, opatřen býti.“ V uváděný čas však ještě žádné usnesení týkající se kroje neexistovalo, vždyť Sokol fungoval zatím jen krátce. A co víc, s prvním návrhem na pořízení společného reprezentativního oděvu přišel bratr dr. Musil teprve o dva dny později (10. března), kdy mimo jiné pronesl:

„K povzbuzování citu společenského, jakož i z ohledů krasocitných i praktických bylo by záhodno, aby všichni k Sokolu příslušející údové měli stejný jakýsi šat.“ Musilův návrh sestávající z kazajky z ruského plátna, kalhot z vlněné tmavší látky střižených podle nové francouzské módy a čapky pro výlety z lehké látky podpořilo několik bratrů, mezi nimi například i Eduard Grégr, jenž se podílel na přípravách stanov Sokola.

Návrhy sokolského kroje z roku 1870.

Dr. Eduard Grégr v sokolském kroji.

Jindřich Fügner v sokolském kroji.

Miroslav Tyrš v sokolském kroji.

Jindřich Fügner, který v tutéž dobu dostal darem z Itálie červenou flanelovou blůzu, vyslovil spolu s Miroslavem Tyršem myšlenku, že právě ta by se mohla stát součástí nového sokolského stejnokroje. Ohlasy však byly veskrze negativní. Prozatím. Postupně se totiž červená košile stane neoddělitelnou součástí kroje.

První kroj

O vytvoření několika návrhů byl požádán Josef Mánes, rovněž autor praporu nově založené tělocvičné jednoty pražské. Mánesem představené podoby kroje měly zřetelně jihoslovanský ráz, což korespondovalo s myšlenkou slovanské vzájemnosti, která v 19. století výrazně sílila.

Miroslav Tyrš spolu s Jindřichem Fügnerem se přiklonili k návrhu složeného z blůzy z lehké vlněné červené látky, kalhot z ruského režného plátna a kloboučku. Některým bratrům se však stále nelíbila přílišná výraznost blůzy, proto se přes ni měla do budoucna obléknout čamara z černého orleánu, neboli kabát delšího střihu, rovněž podle jednoho z Mánesových návrhů. K čamaře byly poté přidány ještě šňůry kvůli možnosti zavěsit ji na jedno rameno. Jejich přidáním byl navíc posílen slovanský ráz sokolského kroje, jelikož kabáty s řadou šňůrek a knoflíků, které se ve druhé polovině 19. století hojně nosily, odkazovaly zároveň k příslušnosti ke slovanstvu a k vlastenectví. Červená blůza byla nahrazena červenou košilí, jejíž střih se mnohem více hodil k navrhované čamaře, později kajdě (saku). Aby snad nevypukl vážnější rozpor mezi členy spolku, mohl si každý člen vybrat mezi barvou červenou a bílou – v praxi se často objevovaly i jiné barvy košil – a mezi látkou shodující se barevně s ostatními. Kloboučky nosili všichni stejné.

Kombinace Mánesových návrhů byla přijata jen měsíc poté (10. dubna 1862), co bratr Musil „rozvířil“ debatu o společném úboru. Stalo se tak v sále Apollo v Ječné ulici, jehož prostory využívali sokolové ke cvičení. Na vlastní tělocvičnu si totiž museli počkat do roku 1863. Na tom samém místě se 1. června 1862 odehrála slavnost rozvinutí praporu Sokola Pražského.

Taková byla cesta vzniku vůbec prvního sokolského kroje, který v dalších letech prošel mnohými změnami.

Rok 1863: „Tyrš vs. Fügner“

Poměrně brzy po schválení prvního sokolského kroje, již v říjnu 1863, se objevily návrhy na jeho úpravy. Od druhé poloviny roku 1862 se navíc začaly množit stížnosti týkající se způsobů užívání kroje. Mnoho bratrů neváhalo obléknout košile v modrých, fialových i jiných pestrých barevných tónech, navíc kroj nosili i při neveřejném vystupování, čímž nerespektovali účely, pro které byl zhotoven. Co víc, často se v ulicích procházeli v sokolském kroji i nečlenové Sokola. Řada různých umírněných doporučení, která byla vydávána, v praxi nic nezměnila. Ke skutečnému zpřísnění došlo až v září 1862. Od té doby hrozilo provinilecům v otázce odívání vyloučení ze spolku.

Ani posléze však stížnosti neutichaly, mnohem více se ale začaly týkat samotné podoby kroje a materiálů, ze kterých byl zhotovován – ruské plátno rychle bledlo, kajda se značně opotřebovávala, kalhoty zastrčené do bot se třepily, košile se i nadále vyskytovaly v různých barvách, s nášivkami a z různých látek, objevovaly se také nejružnější druhy čapek. Kvůli kajdě zavěšené na šňůrách a nošené přes jedno rameno se sokolům přezdívalo „plátění husaří“. Mezi některými bratry se tak začala postupně objevovat nelibost v jejím nošení. Takové nálady nemohly zůstat bez odezvy. A ta se nutně musela týkat úpravy kroje. Tak se svými návrhy přichází Tyrš a Fügner.

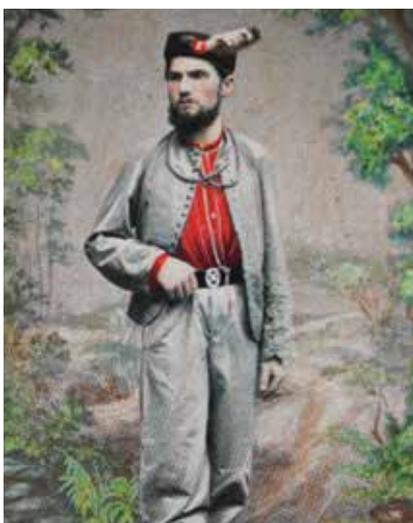
Zatímco Fügner byl ve svých plánech umírněnější – navrhoval zavést spuštěné spodky, klobouk v původní formě

Vzor sokolského kroje z roku 1884.

Sokolský kroj z roku 1862. Pro Památník Sokola Pražského nakreslil Fr. Ženíšek.

Sokolský kroj v 19. století na kolorované vizitkové fotografii.

Slavnostní mužský kroj a jeho podoba v roce 1948.

a tmavší barvu kajdy, Tyrš přišel s odvážnějším návrhem. Sám jistě netušil, jaké rozpory mezi členy spolku jeho záměr vyvolá. Červenou košili měla nahradit černá blůza se šňůrami nebo bílá košile s černým nákrčníkem, na nohy by se oblékly plátěné šedé kalhoty a obuly holínky vysoké do půl lýtka. Jako pokrývka hlavy byla navržena černohorská čapka, která byla v dané době v módě a navíc zdůrazňovala výraz sounáležitosti s jinými slovanskými národy. Červená kokarda s monogramem „S“ – odznak sokolů – a sokolí péro na čapce měly být připínány kolmo, po slovansku. Za nepříznivého počasí měl jako doplněk kroje posloužit kabát.

Nejvýraznější navrhovanou změnou však bylo odstranění kajdy, napříště se už neměla nosit! Tyrš tak vyslyšel bratry, kteří nechtěli být označováni různými posměšnými přezdívkami. Mezi mladšími sokoly se dokonce začalo provolávat heslo „Žádná kajda!“. Z Tyršova návrhu byli nadšeni, většina členů Sokola novou možnou podobu kroje podpořila. Zdálo se, že stávající kroj bude vyměněn. Byli tu však i starší členové spolku a ti se rozhodně nechtěli smířit s tím, že by při sokolských výletech kajdu již nadále neoblékali. Někteří hrozili, že na výlety přestanou chodit úplně.

Tyrš, pro kterého bylo na prvním místě zachování svornosti spolku, začal raději obcházet své druhy s prosbou, aby pro jeho návrh nehlasovali a svá jména z hlasovací listiny vyškrtli. Obával se, aby se spor o podobu sokolského kroje nerozrostl. Alespoň tak je dění kolem změny kroje roku 1863 popsáno v památníku vydaném k dvacetiletému výročí založení Sokola Pražského.

Při samotném hlasování získal Tyršův návrh 121 hlasů, Fügnerův 99, pro starý kroj se vyslovilo 42 bratrů. V dubnu 1864 byl nakonec ustálen kroj na základě podoby toho předešlého.

Roku 1866 se snahy o úpravu objevily znovu, nebyly však realizovány. V létě toho roku propukla prusko-rakouská válka a pro změny v otázce sokolského stejnokroje nebyl prostor.

70. a 80. léta 19. století: nové návrhy a ustálení podoby kroje

Do popředí se otázka kroje znovu výrazněji dostala v první polovině 70. let 19. století. Nové podněty a náměty úprav se nejprve objevily v časopise Sokol roku 1873. Dříve tak diskutovaná červená košile byla v očích sokolů již nezbytnou součástí, nově se debaty rozvířily například v otázce praktičnosti vysokých bot, největší volání po změně se ovšem týkalo podoby čapky.

Reakcí na množství se požadavky byla porada zástupců 38 jednot na půdě Umělecké besedy, která se uskutečnila 17. července 1873. Hlavním cílem jednání bylo nalezení vhodné náhrady za stávající čapku a upravení kroje tak, aby nevadil při cvičení. Účastníci porady předali své usnesení šestičlenné komisi, sami si ponechali pouze poradní hlas.

Výsledky činnosti předložila daná komise valné hromadě 28. října téhož roku. Tolik diskutovanou pokrývkou hlavy měl být nově kulatý měkký klobouk. Mimo to komise doporučila provést drobné úpravy ve střihu kajdy, kalhot a košile. Zatímco úpravy jednotlivých částí kroje byly schváleny bez problémů, pokrývka hlavy zůstávala nedořešena ještě v roce 1877. Sešel se sice nespočet návrhů, ale vítězem se nakonec stala stávající čapka, tzv. lodička, hodící se dle členů Sokola ke kroji nejvíce.

K definitivnímu ustálení podoby sokolského kroje došlo v 80. letech 19. století. Nově bylo v případě nepříznivého počasí zavedeno v září 1880 nošení tzv. haveloku, nepromokavého dlouhého pláště. Novinkou bylo založení speciálního útvaru, který se měl v první řadě starat o pořizování krojů jednotlivým sokolům. Šlo o tzv. oblekovou komisi. Další úpravy kroje v budoucích letech již byly spíše dílčí.

Marcela Janouchová, VO ČOS

O červené košili aneb proč je sokolská slavnostní košile červená?

Dříve blůza (s rozšířenými rukávy nad zápěstím), později košile typické červené barvy se stala součástí a základním poznávacím znamením sokolského kroje už v roce jeho vzniku, v roce 1862. Jako první s tímto nápadem přišel br. Jindřich Fügner s podporou br. Miroslava Tyrše.

Dominantou Fügnerova domu byl krb, na jehož římse se vyjímal busta italského revolucionáře a vlastence Giuseppeho Garibaldiho. Právě tento italský partyzán zaslal Fügnerovi jako výraz přátelství červenou blůzu. Takovou, kterou nosili italští partyzáni a bojovníci za národní práva. Br. Fügner inspirovan tímto darem při jednání o tom, jak bude vypadat sokolský кроj, podal návrh, aby se jeho součástí stala právě garibaldiovská červená košile. Sám v ní také po podání tohoto návrhu začal chodit – takto oděn se dostavil ještě s několika bratry například na První přátelskou zábavu na Střeleckém ostrově 27. března 1862. Jednalo se však o velmi výstřední prvek. Někteří bratři proti takovému návrhu dokonce horlivě protestovali, jak to zaznamenal dr. Scheiner ve svém příspěvku Po prvých stopách Sokolství v časopise Sokol z roku 1915. Citujme tedy z něj: „... statečného muže – a těmi chtěli být – přímo ponižuje domněnka, že by se teprv statečnými stali, když by na sebe vzali červený hadr! Či snad z bab nadělá červená košile hrdiny, když se jim navěčne? Je-li kdo statečným, bude jím ve své obyčejné košili též, a baba uteče i s červenou košilí a smích bude tím větší potom.“

Jedním z možných řešení mohla být záměna červené košile za modrou, jak bylo na schůzích o sokolském kroji také navrženo. Toto se však neujalo, a tak bylo

Červená košile, rok 1901.

Červená košile a kajda.

ustaveno následující: Na červené košili se bude nosit ještě kajda, která ji bude zakrývat, a červená tedy nebude působit tak křiklavě. Zároveň bylo rozhodnuto, jak popisuje tentýž příspěvek dr. Scheinera, že „červená košile nemá být pro člena spolku naprosto závazna, nýbrž jen žádoucí“. Ti, kteří se přesto stavěli proti nošení červené košile, ji mohli nahradit její bílou variantou.

Pokud se ale některý z bratří rozhodl pro Fügnerův smělý návrh (a nakonec jich byla většina), bylo třeba si takovou košili opatřit: nejdříve sehnat příhodnou látku správné barvy. Ale jakou látku? Nejvhodnější bylo hedvábí, které neomezovalo při pohybu. Zároveň bylo nutné vybrat správný odstín červené, neboť k nejčastějším stížnostem starších bratří patřily právě ty o křiklavosti košil některých mladších bratrů.

I přes tyto peripetie přetrvala červená košile v takřka nezměněné podobě, přežila všechny pozdější úpravy slavnostního kroje a je dodnes součástí mužského tradičního kroje.

Kdo to byl Giuseppe Garibaldi?

Giuseppe Garibaldi (nar. 1804, Nice, Francie) byl italský revolucionář a vůdce vlastenců (tzv. Rudých košil). V mládí se stal členem a později vůdcem tajné politické organizace Mladá Itálie, která usilovala o osamostatnění Itálie na Rakousku-

-Uhersku (vlastnilo sever Itálie) a Francii (byla jí postoupena Sardinie). V této organizaci se zřejmě setkal s br. Fügnerem, který se mezi léty 1840–1846 v Terstu věnoval velkoobchodu se zámořským zbožím za účelem získání kupeckého vzdělání. Br. Fügner hovořil plynule italsky a sympatizoval s organizacemi mladých Italů, se kterými sdílel nechuť k Rakousko-Uhersku. Garibaldi bojoval v partyzánské válce proti rakouské a francouzské armádě na území Itálie. Při lidovém povstání v roce 1860 dobyl Sicílii a výrazně napomohl vzniku Italského království. Zemřel v roce 1882 na ostrově Caprera v Itálii, který mu byl přidělen italskou vládou.

Anna Jagošová

Giuseppe Garibaldi

**František Šefr,
druhý náčelník
Sokola v Liberci
v původním
kroji libereckého
Sokola**

Historický kroj libereckého Sokola

Liberecká jednota byla založena roku 1886. Zakladatelem a prvním starostou byl bratr dr. Václav Šamánek, poslanec a vůdce libereckých Čechů. Trvalo poměrně dlouho, než zde byl vůbec vznik Sokola povolen, úřady v německy většinovém území znesnadňovaly činnost českých spolků obecně. Místní Sokol byl chápán jako program boje za práva Čechů. Oficiální místa znemožňovala činnost Sokola v Liberci v mnohem větší míře, než tomu bylo v jiných částech monarchie.

Ani po získání povolení k založení zdejší jednoty se situace nezklidnila, spíše naopak. Sokolové každodenně zakoušeli nevráživost německých spoluobčanů. Ta se často nevztahovala jen na členy Sokola, ale na české obyvatelstvo obecně. Se stejnou nelibostí vůči sokolům a všemu českému vystupovaly i oficiální úřady. V památníku k oslavě padesátiletého výročí založení jednoty je neutěšená atmosféra doby popsána následovně: „*Ty roztrhané prapory při zápasech s obecní i státní policií, jež je zabavovala, poplivané a rozedrané červené košile... rozbitá okna českých místností, škol, hostinců, ba i ty zkrvavené, ale přesto tvrdé české hlavy – to vše splývalo nám se jménem Sokola v Liberci...*“

Protože vedení města nakonec nedokázalo zabránit založení české tělocvičné jednoty, zakázalo tak alespoň libereckým sokolům nosit sokolský stejnokroj. Roku 1887 tedy jednota rozhodla o podobě vlastního kroje. Složen byl z červené košile, černé čamary, černých dlouhých kalhot, dále ze sokolského pásku s monogramem. Pokrývku hlavy tvořil nízký kulatý černý klobouk. Svým vzhledem

vyvolával kroj romantický „máchovský“ dojem. Stal se pro Liberecké možností, jak dát najevo svou příslušnost k Sokolu i k českému národu, stal se jejich poznávacím znamením a připomínal nepřátelský postoj zdejších úřadů.

Stejně jako u tradičního sokolského kroje i v případě Liberce se postupně začaly objevovat stížnosti týkající se hlavně jeho praktičnosti při výletech. Ty se totiž povětšinou konaly v horkých letních dnech a v kombinaci s černou barvou libereckého kroje jistě nebylo putování příjemné.

V době příprav II. všesokolského sletu požádal liberecký Sokol Českou obec sokolskou o zvláštní povolení, aby se jeho členové mohli dostavit do Prahy ve vlastním kroji. ČOS v čele s prvním starostou, bratrem dr. Janem Podlipným, nakonec libereckým udělila zvláštní výjimku. Liberecký Sokol se stal jedinou sokolskou jednotou, která se sletu mohla účastnit v odlišném úboru.

Udělení výjimky mělo i další význam. Ukázalo totiž na jistou nedomyšlenost zmiňovaného zákazu nošení sokolského kroje. Tím, že členové libereckého Sokola

mohli jet na slet ve vlastním kroji, v podstatě tento zákaz obešli. Ačkoli nesměli užívat běžný sokolský stejnokroj, bylo jim povoleno nosit při veřejném vystupování úbor občanský. A právě v tomto bodě tkví ona nedomyšlenost. K běžnému občanskému oděvu patřily v druhé polovině 19. století černá čamara a černé kalhoty. Stejně se přece oblékali i liberečtí sokolové. Místní specifický kroj byl vlastně občanským oblečením. Tak byl úřední zákaz obejit.

Daný stav ale zdejšími sokolům nepostačoval, nevzdali se snah o to, aby jednou mohli nosit kroj, jaký oblékali jejich bratři v jiných částech země. Na počátku 90. let 19. století se věci daly znovu do pohybu. Roku 1891 liberecká jednota sepsala nové stanovy, ve kterých si znovu vytyčila právo na nošení kroje podle vzoru pražského Sokola. Další dva roky se však nic nedělo. Až v roce 1893 c. k. místodržitelství Sokolu v Liberci stanovy potvrdilo a povolilo tak i nošení běžného kroje. „*Tím liberecký kroj stal se minulostí. Bratři jej jistě s láskou odkládali, když pořizovali si toužebně žádaný kroj sokolský, jednotný.*“

Marcela Janouchová, VO ČOS

Jak to bylo s ženským krojem

Před samotným představením dějin ženského sokolského kroje je třeba stručně připomenout počátky ženského působení v Sokole a tělocvičných jednotách vůbec.

První možnost pro ženy, které se chtěly zapojit do tělocvičných aktivit, skýtal Tělocvičný spolek paní a dívek pražských založený v roce 1869. Tam se angažovaly i sestry Hana a Klemeňa Hanušovy. Obě byly zároveň mezi prvními cvičitelkami a členkami ženského odboru jednoty Praha Vyšehrad. Vyšehradská jednota jako první přivítala ve svých řadách ženy, a to v roce 1895. Od té doby se ženy stávají nedílnou součástí Sokola. Postupem času se účastní stále více akcí, jako jsou výlety a slavnostní průvody. A tak vyvstává potřeba mít vlastní slavnostní kroj. Dokud totiž ženy neměly svůj kroj, účastnily se společenských akcí ve cvičebním úboru. Hlavně při výletech to přinášelo některá omezení. Tak například nebylo dovoleno, aby ženy společně s muži, kteří byli oděni ve slavnostních krojích, tvořily jeden celek. Patřilo tedy k běžné praxi, že ženy šly buď před muži, za nimi, nebo dokonce jinou cestou či pěšinou.

První ženský sokolský kroj: známý, neznámý

Vůbec prvním ženským sokolským krojem byl ten navržený pro plánovaný slet v roce 1886. Kroj podléhal dobové módě a než praktický byl spíše reprezentativní. Zajímavostí je, že součástí kloboučku, který model doplňoval, bylo i sokolí péro. To se tehdy u ženského kroje objevilo poprvé a naposledy. Protože slet se kvůli nevoli rakouských úřadů konal místo Prahy v Českém Brodě, upadl společně s prvním návrhem ženského kroje v zapomnění.

Za několik let ženy začaly volat po slavnostním kroji. V listopadu roku 1919 byla proto v časopisu Sokolice vypsána soutěž na návrh ženského kroje, který má být „výrazem sokolství, jež neseme duši (...) linie jeho, prostá a ladná, musí býti sladěna s naším nitrem, prostým, pravdivým a přirozeným“.

Podoba slavnostního ženského kroje v roce 1948.

Celkem bylo shromážděno 28 návrhů. Schůze ženského cvičitelského sboru ČOS vybrala návrh Odvaha autorky A. Kotlářové. Tento kroj v mnohých aspektech vycházel z kroje mužského a vypadal následovně: podlouhlá, řídce složená sukně; přepásaný kabát volného střihu, oboje v barvě mužského kroje; červená halenka přes boky, v pase převázaná červenou pletenou šňůrou; čapka s přehnutým okrajem vpředu rozstříženým (tzv. poděbradka), boty černé vysoké a šněrovací s nízkými podpatky, černé punčochy. Tento kroj se stal od schválení předsednictvem 29. ledna 1920

oficiálním. Dokud si sestry kroj neobstaraly (samozřejmě na vlastní náklady), mohly se slavnostních událostí dále účastnit ve cvičebním úboru.

Bílá varianta – „Libuše“ a poslední modely

Už v roce 1925 ale sestry žádaly o nový kroj. Bylo jim vyhověno a v rámci schůze výboru ČOS konané v Praze 2. a 3. května toho roku byl ustaven nový slavnostní ženský kroj – „Libuše“. Tento kroj vypadal následovně: světle smetanové košilové šaty s krátkými

rukávy zdobené plstěnou aplikací s červeným třepením; duvetlinová smetanově zbarvená vesta s plstěnou aplikací s prostráženými kapsičkami na dolním obvodu; čelenka zdobená plstěnou aplikací, celá červeně obháčkovaná s dlouhými splývajícími cípy; hnědá uzavřená obuv a světlé punčochy. Součástí tohoto kroje měl být i olivově zelený plášť s kapucí proti nepříznivému počasí. „Libuše“ se uplatnila na všesokolských sletech v letech 1926 a 1932. Přetrvala však až do dnešních dní jako jedna z forem slavnostního ženského kroje. I proti „Libuši“ se ale tehdy její nositelky ohradily – mezi kritičkami byla i Renáta Tyršová. Ona i mnohé jiné argumentovaly nepohodlností kroje při dlouhých výletech a zájezdech do ciziny a obtížemi se zavazadly nezbytnými pro uchování kroje.

A tak v roce 1936 vzniká další z modelů ženského slavnostního kroje. Návrh br. prof. Štipla a sester Štiplové a Kunteové vychází z původního kroje z roku 1920, ale jsou do něj začleněny prvky dobové módy. Jedná se o kostým anglického střihu. Jako sokolský ženský kroj byl schválen výborem ČOS v prosinci toho roku. Byl to kroj z lehké vlněné světle šedé barvy. Střih kabátku se přibližoval uniformě, měl dvouřadé zapínání a byl doplněn tmavohnědými šňůrami zapínajícími se kolem krku. Pod něj se oblékala bílá halenka s přeloženým límečkem a členským odznakem na levé straně. Přes ni se vázala červená hedvábná vázanka. Sukně byla

Návrh nového slavnostního ženského kroje z roku 1936.

šita tak, aby vyhovovala i delším pochodům, byla užší než ta stávající a dosahovala několik centimetrů pod kolena. Doplnky kroje byly tmavohnědý pás se znakem Sokola nošený na kabátku, čapka – baret s červenou kokardou se sokolským bílým odznakem. Dále do nepříznivého počasí tmavohnědé rukavice a tmavohnědá pláštěnka kruhového střihu s kapucí. Ke kroji se nosila tmavohnědá obuv a světlé punčochy. Celý kroj neměl přesáhnout pořizovací cenu 200 korun československých.

V dalších letech ženský kroj prodělal jen dílčí změny, příkladně z dvouřadého saka se stalo sako jednořadé. V současné době je vedle novodobého slavnostního kroje (pro slet v roce 1994) z původních návrhů užíván ten z roku 1936 – s úpravami, které prodělal v dalších desetiletích. Při některých slavnostních příležitostech jsou občas k vidění i ženy v bílém kroji – „Libuši“.

Anna Jagošová

Slavnostní ženský kroj Libuše. Otištěno v rodinném obrázkovém týdeníku Jas v roce 1938.

První ženský kroj z roku 1886.

Slavnostní ženský kroj s pláštěnkou. Otištěno v rodinném obrázkovém týdeníku Jas v roce 1938.

První slavnostní ženský kroj přijatý pro slet roku 1920.

Kroj po roce 1989

Bratři a sestry v nových krojích ve sletovém průvodu. Rok 2000.

První návrhy byly výboru ČOS předloženy na jaře 1992 sestrami Evaldovou a Šikolovou. Ty se musely řídit nejen svými představami, ale musely rovněž brát v potaz panující situaci po samotném obnovení Sokola, hlavně pak fakt, že členská základna nebyla v dané době ještě tolik početná. Proto byl například nový ženský úbor ušit ze stejného materiálu jako ten mužský.

V podobě nového „kroje“ se odrážely prvky soudobé módy, zároveň se však členové krojové komise snažili, aby nové oblečení odkazovalo na tradici a slávu kroje slavnostního. Byla tedy ponechána jako součást oděvu neodmyslitelná čapka

s červenou kokardou s monogramem „S“. Před vypuknutím druhé světové války sokolské čapky ve velkém vyráběla známá česká firma Tonak. A jelikož měl Tonak stříhy čapek stále k dispozici, nebránilo nic jejich opětovné výrobě. Aby byla pokrývka hlavy ujednocena, odložily sestry typický hnědý baret a začaly rovněž nosit tzv. lodičku. Jediným rozdílem oproti dřívějším zvyklostem bylo vynechání sokolího péra na čapkách, a to i u mužů, kteří ho dříve běžně nosili. Ukázalo se totiž, že péra nebyla k sehnání a navíc se ani k moderním stříhům nehodila. Vedle typických čapek odkazovala ke kroji také šedobéžová barva

Po obnovení činnosti Sokola v roce 1990 se zároveň začalo s plánováním XII. všesokolského sletu. Datum konání bylo stanoveno na rok 1994. Důležitou součástí sletových příprav bylo mimo jiné ustavení tzv. krojové komise, jejímž členům připadl velmi důležitý úkol, a to obnovit jednotné sokolské oblečení. Po válce a letech vlády komunistické strany se ukázalo, že tradičních slavnostních krojů, v nichž by bratři a sestry znovu vyšli do sletového průvodu, zbylo poměrně málo. Proto bylo rozhodnuto o vytvoření nových „krojů“ či spíše nového společného oblečení pro muže a ženy.

látky, opasek nebo sukne se sponou. Při slavnostních příležitostech se k novému „kroji“ mohly připnout šňůry, další běžná součást krojů tradičních. Šňůry se připínaly na suchý zip ukrytý pod klopami saka.

Červená košile musela být na počátku 90. let 20. století upozaděna. Její výrazná rudá barva v této době dávno neodkazovala k italským revolucionářům 19. století či k Sokolu, ale připomínala právě padlý režim. Proto byla zvolena košile krémové barvy. Aby však tradiční červená košile nebyla zapomenuta úplně, sokolové ji mohli do novodobého „kroje“ obléci při významných příležitostech. Sestra

Společenské oblečení po roce 1990 od ses. Šikolové

Nerealizované návrhy na sletový úbor pro rok 1994 od J. Müllerové

Nerealizované návrhy na sletový úbor pro rok 1994

Brunerová navrhla ke košilím doplňky, pro muže kravatu, pro ženy hedvábný šátek. Zatímco výroba kravat byla bezproblémová, s šátky to bylo horší. Oslovená firma měla požadovaného hedvábní příliš málo. Nakonec však potřebnou látku sehnala a i s výrobou šátků se mohlo začít. Knoflíky ke košilím, ale i k sakům pak vyrobila firma z Jablonce nad Nisou.

Samotné střihy krojů vyhotovovala zpočátku začínající soukromá krejčova oslovená členy krojové komise, do které byli přizváni dva pražští krejčí. Původně mělo být mužské sako projmuto stejně jako tradiční sokolská kajda. Celá věc ohledně střihů a látek se však začala nepříjemně protahovat, Textilana v Liberci posílala barevné vzory látky naněkolikrát, než byl zvolen správný odstín, střihy byly potřeba v mnoha velikostech. Právě tehdy vstupuje na scénu firma Kras Boskovice. Starosta zdejší jednoty přivezl do Prahy ukázat vzory pánských obleků a dámských kostýmů, které dříve Kras vyráběl a jejichž střihy měl stále uloženy v různých velikostech. Tak bylo upuštěno od myšlenky na projmuté sako, místo něj byl zvolen rovný střih jednodušší na výrobu a tím i méně finančně nákladný. Aby si nový kroj mohlo pořídít co nejvíce členů, nesměla být jeho pořizovací cena příliš vysoká.

V Brně byla poté uspořádána přehlídka zhotovených návrhů nových sokolských „krojů“. Původní návrhy zahrnovaly i kroje pro žáky a dorost, chlapci by ze stejné látky měli ušity bermudy, dívky sukně. Dále by všichni oblékli červená trička s černou siluetou ptáka sokola. Pro dorostence měla jako doplněk sloužit navíc bunda. Žákovské a dorostenecké kroje se však nakonec neprosadily a mladí

Vlevo dva historické kroje a vpravo tři nové

sokolové dále veřejně vystupovali ve cvičebních úborech.

Firma Kras Boskovice dodala celkem 396 konfekčně vyrobených krojů, v Tyršově domě krojová komise pro dalších asi 300 členů rozměřila a nastříhala téměř 1000 metrů látky a po 500 metrech podšívkoviny a košiloviny. Sestrám prošlo rukama rovněž tisíce knoflíků a stovky šňůr, kravat, opasků, čapek a dalších doplňků.

Nový sokolský „kroj“ měl původně sloužit jako jednotné moderní oblečení pro první slet v obnovené demokracii. Na sestrách a bratřích ho však můžeme vidět dodnes.

Kroje, společenské oblečení, terminologie a současnost

Slovo kroj se používalo od prvopočátku pro sokolské jednotné oblečení mužské i ženské. Jednalo se o společenský, ale i vycházkový oděv. Při prvních sletech se počet sokolů počítal na cvičence a krojované sokoly – ty, již necvičí, ale jsou v kroji v hledišti. Označení pro kroj se používalo i pro nově navržené oblečení po roce 1990, ale vzhledem k narůstající oblíbě nošení kroje z Masarykových dob jej dnes nazýváme sokolským společenským oblečením, ale někdy též novým krojem, jak je patrné z článku. Označení kroj pak ponecháváme hlavně pro ten původní, popřípadě s přidavkem historický. Díky spolupráci s firmou Uniprex, která šije historické kroje na míru, stoupá mezi sokoly zájem o jeho nošení. Momentálně se snažíme vyjednat, aby firma začala šít i ženské historické kroje. Kromě již zmíněného nového a historického kroje můžete sokolky občas stále ještě vidět i v kroji „Libuše“.

V posledních letech narůstá opět zájem o navržení a vyhotovení nového společenského oblečení, které by sice odkazovalo k sokolské tradici, ale dalo se i nosit na rozličné společenské akce a bylo přijatelné pro všechny členy napříč Českou obcí sokolskou. Důležitá je i většinová názorová shoda mezi členy. Z iniciativy jednot a Vzdělavelského odboru ČOS vzniklo již několik návrhů, které byly zadány studentům středních a vysokých oděvních škol. V této iniciativě se nadále pokračuje.

Marcela Janouchová a Kateřina Pohlová,
Vzdělavelský odbor ČOS

Nové slavnostní kroje pro slet roku 1994.

Návrh na sokolské společenské oblečení od T. Klapilové, Střední uměleckoprůmyslová škola Uherské Hradiště, 2016

Návrh na sokolské společenské oblečení od V. Jurčíkové, Střední uměleckoprůmyslová škola Uherské Hradiště, 2016

